

MONSTRUM

Více než pět let se stavěl, na jeho vytvoření bylo použito přes 17 tisíc tun žuly a stál přes 140 miliónů korun. Největší pomník věnovaný památce sovětského vůdce Josifa Vissarionoviče Stalina ale na pražské Letné vydržel pouhých sedm let, než se pro Prahu stal hrozbou. Jeho stavba ale stála daleko víc – životy těch, kteří se na ní podíleli, jejich rodin i přátel. Dramatický příběh autora pomníku, sochaře Otakara Švece, v režii Viktora Polesného uvede ČT1 v neděli 28. května ve 20:15.

První polovina padesátých let byla snad nejbezohlednější a nejtěžší v moderních dějinách naší země. Otakar Švec - vážený sochař a ve všech ohledech slušný člověk žil se svou krásnou ženou Vlastou v bytě plném obrazů a soch. Kolem nich se nacházel svět, který z jejich pohledu zešílel. Noblesní sochař, stejně jako další z jeho významných kolegů, byl ovšem vyzván k účasti v soutěži na pomník generalissima Stalina. Měla to být největší socha v Evropě, umístěna na Letenské pláni – monstrum nad Prahou. Švecova účast byla ryze formální – věděl ale, že se zúčastnit musí. Nakonec ale překvapivě soutěž vyhrál. „Příběh Monstra se odehrává na základě skutečné události, která je sama o sobě velmi silná. Jedná se v podstatě o antické drama a takových příběhů dnes již

moc není,” říká kreativní producent **Jan Lekeš**, v jehož tvůrčí produkční skupině film vznikl a dodává: „Otakar Švec byl člověk, který se dostal do situace, ve které být nechtěl. Přesto, že dělal všechno proto, aby unikl, osud byl silnější. Doba ho nakonec semlela a donutila k nejhoršímu.”

Otakar Švec cítil, že je to rozporná, nebezpečná výhra, ale kdyby couvl, zaplatil by životem. Východisko tak hledal pouze v poctivé sochařině. Jenomže netvořil obyčejnou sochu, ale monstrum, jež hrozilo pohlčením svého tvůrce. Složitou práci na pomníku komplikovaly absurdní požadavky komunistické strany, které neměly nic společného se sochařinou. Antonín Švec hledal únik, ale nenalezl. Neodvratně tak kráčel po cestě, která vedla k lidské tragédii. Monstrum nad Prahou bylo sedm let po svém slavnostním odhalení z politických důvodů zničeno. „Největší výzvou pro nás bylo postavení realistického modelu samotného pomníku. Část sochy byla vytvořena v původní velikosti a stála několik dní nad Prahou na původním místě, i když ne tak vysoko jako originál... Bylo vytvořeno i několik modelů jednotlivých fází v různých velikostech, tak jak původní socha skutečně vznikala,” uzavírá Jan Lekeš.

Scénář filmu Viktora Polesného vznikl na základě knihy Rudly Cainera Žulový Stalin a byl finančně podpořen FILMOVOU NADACÍ.

VIKTOR POLESNÝ: Člověk se nesmí nechat zneužít

Co je hlavní myšlenkou Monstra?

V žádné době, natož tak oblundné jako byla padesátá léta minulého století, se člověk nesmí nechat zneužít.

Jde hlavně o stavbu pomníku nebo o tragický osud jeho tvůrce?

Pomník a jeho autora od sebe oddělit nelze. Mohutnost toho monstra a tragédie malého člověka společně tvoří jedno téma. Člověk, tvůrce a doba. A cosi, čemu se dá říkat Démon souhlasu. Každý, i nejinteligentnější člověk, tomu může vždycky, všude a znovu podlehnout, ale zároveň i nejvíc zasažený jedinec se může z jeho sevření osvobodit. Někdy už ale je pozdě.

Vycházel jste z předlohy Rudly Cainera Žulový Stalin, scénář jste psal sám. Jak jste se k tomuto tématu dostal?

Jednoho dne jsem si tu knížku přečetl a hned večer, bylo to dokonce na dotočné jednoho předchozího filmu, jsem panu Cainerovi volal do Vídně, kde žije. Požádal jsem ho o tu látku a myslím, že byl rád.

Jak dlouho Vám trvala realizace námětu a vůbec celá příprava dobových materiálů?

Film Monstrum není dokument. Je to fabulované vyprávění, a i když prostudujete mnoho materiálů a věnujete tomu hodně času, nakonec je rozhodující příběh. A ten tvoříte na základě vlastní fantazie. Nicméně u jedné verze nezůstanete a chvíli trvá, než se k realizaci dostanete. Navzdory tomu, že scénář byl před lety oceněn FILMOVOU NADACÍ.

Otakar Švec byl uznávaný, ale stranicky neangažovaný umělec, přesto se zapojil do politicky ostře sledované soutěže o pomník tehdejšího symbolu režimu. Co bylo podle Vás jeho motivací?

Každý tvůrce se chce prosadit, chce se vyrovnávat s výzvou v každé době. Občas se stane, že podá ruku ďáblu. A pak už je to jenom sestup do těch pekel. Otakar Švec se nejspíš ocitl ve dvojím ohni. Přátelé a kolegové ho opustili, chodily mu anonymy z ulice a shora nastal drtivý tlak těch nevzdělaných bolševických funkcionářů.

Myslíte, že měl možnost říct ne?

Když neočekávaně vyhrál tu soutěž, pak už nebylo cesty zpět. Sám ve filmu říká, že jedině nohama napřed.

Monstrum má velmi zajímavé obsazení, s Janem Novotným jste již v minulosti pracoval. On i Zuzana Stivínová nyní patří k velmi obsazovaným hercům...

Jediný klíč k obsazení je, že rád pracuji se špičkovými herci. Dobré také je, když je trochu znám. S Martinem Krausem a Janem Novotným jsem pracoval i v divadle, což je základ-

ní zkušenost, Zuzana Stivínová mě jako herečka fascinuje mnoho let.

Padesátá léta byla velmi specifická – politickou situací, náladou ve společnosti, ale i architekturou. Co pro Vás bylo během natáčení nejtěžší?

Nejtěžší bylo vystihnout charakter té doby. Ten se obrází v osudech těch postav. Pomohly mi dobové dokumenty, a nakonec i osobní zkušenost, tenkrát už jsem žil.

Kvůli natáčení jste vyrobili maketu pomníku a vrátili Stalina na Letnou? Proč jste nezůstal jen u modelu a jak probíhala práce na pomníku?

Tahle otázka, model, počítačová animace, a tak dále, to je předmětem mnoha úvah. S kameramanem, architektem, odbornými poradci se hledá nejlepší řešení. Na maketě toho pomníku pracovalo mnoho talentovaných lidí. Pod dohledem profesora Kurta Gebauera, který byl neústupný a velmi náročný. Občas to bylo dost dramatické.

Jaký to pro Vás byl pocit, vidět ho opět na Letné? Pod kyvadlem se ostatně nyní nachází klub Stalin...

Pro mne to bylo fascinující, ale hlavně zírali Pražané, projíždějící tramvají pod Letnou. Ti byli v šoku. Takové pomalé probouzení Stalinova kultu, hlavně v Rusku, je poměrně smutná skutečnost.

Je Stalinův pomník opředen nějakými tajemstvími a legendami?

No, pokud vím, pár lidí tu stavbu zaplatilo životem. Nejen Otakar Švec. Je kolem toho mnoho legend, ale neověřoval jsem je.

Jaké myslíte, že mají Češi povědomí o Otakaru Švecovi a jeho ženě Vlastě?

Myslím, že minimální. Zpracováno to sice bylo, ale jak moc se to dostalo do povědomí lidí, o tom si nedělám iluze. Ale teď se hraje na toto téma dokonce opera.

Padesátá léta v Československu jsou vykládána jako nejtěžší v novodobé historii. Jak jste se je pokusil zachytit ve filmu?

Každý tvůrce pracuje s tím, co má k dispozici. Já se snažím tu atmosféru vytvořit hlavně emocionálně. Pracuji s celým spektrem výrazových prostředků. To je normální řemeslo.

Má Monstrum přesah i do současného dění v české společnosti?

Česká společnost a česká politika nejsou úplně v pořádku. Objevují se nemalá nebezpečí, leccos se může vrátit. Demokracie může být zase ohrožena. Je třeba být pozorný a ve střehu.

MONSTRUM

JAN NOVOTNÝ: Socha musí mít ducha sochaře, jinak je zbytečná

Co Vás nejvíce zaujalo na postavě Otakara Švece?

Otakar Švec byl velice talentovaný sochař, který se bohužel zapsal do povědomí národa pouze Stalinovou sochou, a to byla pro něho vlastně tragédie. Jeho ostatní díla byla na svou dobu mimořádná a progresivní. A protože politické tlaky byly tak silné, tak se do soutěže vlastně přihlásit musel, navrhl sochu podle něj nerealizovatelnou. Bylo to skutečné monstrum, co se týkalo velikosti, váhy a technologické realizace. A právě pro tu mohutnost soutěž vyhrál, neboť strana a vláda si něco takového představovala.

Co pro Vás bylo během hraní Otakara Švece nejtěžší?

Vždycky je nejtěžší nehrát sochaře, ale živého člověka, který sochařinu provozuje. To se týká každého povolání. Nejdříve jsme lidé a až potom něco vytváříme. A všechno co uděláme, nese stopy naší minulosti, charakteru či genů. Socha musí mít ducha sochaře, jinak je zbytečná. V případě Otakara Švece to byla zásadní složitost jeho rozhodnutí, neboť ve všech složitých dobách je každé rozhodnutí složité a nebezpečné. Zvláště v totalitě.

Otakar Švec se sice do soutěže o návrh Stalinova pomníku přihlásil, ale vyhrát nechtěl. Myslíte, že měl možnost říci ne?

On se sám nepřihlásil, on byl vyzván jako ostatně další plejáda kvalitních i nekvalitních sochařů. Ono je to asi vždycky s tím „vyhrát, nebo prohrát“ dvojsečné. Každý, kdo se do nějakého klání přihlásí, tak je v podstatě jeho přirozeností chtít vyhrát. Ale každé vítězství nebo prohra sebou nesou důsledky a ty je třeba, ještě před přihlášením, vzít v úvahu. Krásně se to takhle formuluje, ale když je v sázce lidský život a strach o sebe a hlavně o své blízké, tak pozdější soudy těchto rozhodnutí v době svobody a demokracie, mohou být někdy zlé a scestné.

Otakar švec byl uznávaným umělcem, vzdělavcem. Co myslíte, že u něj nakonec převážilo – politické nebo umělecké měřítko?

Já si myslím, že to byl strach, který byl tehdy všudypřítomný. Ne zbabělost, ale strach, který se někdy snažil bagatelizovat, někdy ho mučivě svíral a někdy ho omlouval sám sobě i okolí.

Jaké myslíte, že je v naší společnosti povědomí o jeho osudu i samotném pomníku?

Myslím si, že velice povrchní, zvláště u mladší generace, která tu dobu nezažila. Já jsem se například narodil osm let po druhé světové válce a pro mě, když jsem začal rozum brát,

to bylo něco tak vzdáleného, jako husité. V hodinách dějepisu se člověk dozvídá o hnutích, válkách, masách, provoláních, ale chybí tam osud člověka a ten je vždycky nejsilnější a dějinný fakt přiblíží jak fakticky, tak emotivně. A v tom je jeho síla. V osudu Otakara Švece jsou dvě hlavní postavy. On a doba, v níž žil.

Zasahoval jste nějak do scénáře, upravoval jste si postavu podle Vašich pocitů nebo motivací?

Často se herec snaží do scénáře zasahovat a dávat si ho tzv. do huby. V tomto případě jsem do scénáře nezasahoval, neboť jsem scénáři věřil, líbil se mi a považoval jsem ho za kvalitní. Vážil jsem si důvěry, kterou do mě Viktor Polesný vložil a snažil jsem se o to, aby postava Otakara Švece nebyla ovlivněna mnou, ale aby postava Otakara Švece ovlivnila mně.

V čem má podle Vás film Monstrum společenský přesah?

Opět se budu opakovat, že osud člověka v určité době přiblíží tu dobu daleko silněji, než osudy mas. A tam někde je přesah, tam jsou emoce a tam je život.

OTAKAR ŠVEC

Otakar Švec se sochařině začal věnovat nejprve na Uměleckoprůmyslové škole v Praze u Josefa Drahoňovského a Jana Kastnera, později na Akademii výtvarných umění v Praze v ateliéru Josefa Václava Myslbeka a Jana Štursy, kde se stal jeho asistentem. Ve dvacátých letech pobyl v ateliérech francouzského sochaře a malíře Émile – Antoine Bourdella. Vystavoval v Benátkách, Paříži nebo Filadelfii. Byl autorem několika portrétů slavných osobností například dvojice Voskovce a Wericha nebo Vítězslava Nezvala, portréty T. G. Masaryka a Jana Husa byly za okupace zničeny. Jeho prvním významným dílem byla futuristická socha Sluneční paprsek - Motocyklista. Jeho nejnámější sochou je pískovcový Karel IV. v Karlových Varech a později jeho práce na sousoší Stalinova pomníku na Letné. Příprava i stavba mu zabraly více než pět let. Během té doby přišel o uznání svých kolegů i přátel. Tlak tíživé doby nevydržela Švecova manželka Vlasta, která spáchala sebevraždu. Sochař ji o rok později následoval. Zemřel ve svém dejvickém bytě v dubnu 1955 – necelý měsíc před slavnostním odhalením pomníku.

ZUZANA STIVÍNOVÁ: Doba byla tehdy opravdu krutá!

Jaká podle Vás byla Vlasta Švecová?

Delikátní moderní dáma a ideální manželka.

Jaký pár podle Vás Vlasta a Otakar představovali?

Milovali se tak moc, že si spolu vystačili. Než přišla ta zatracená zakázka.

Vlasta byla oddanou a vzdělanou manželkou, v čem spatřujete její tragédii?

Vše vsadila na „jednu kartu“.

Změnil se její pohled na Otakara po tom, co vyhrál soutěž?

Vlasta byla vždy loajální, ale nesdělala stejný názor, že to, že vyhraje je svým způsobem pocta – ocenění jeho dosavadní práce. Cítila, že to znamená velké nebezpečí.

Znala jste před natáčením příběh autora Stalinova pomníku a jeho ženy?

Znala jsem fotografie, vyprávělo se o Frontě na maso, a že si hodně lidí z materiálu po zbourání Stalina postavilo dům. Pamatuji si i tu legendu o Stalinově uchu, že ho má někdo jako bazének na zahradě.

Čeho si podle Vás Vlasta na Otakarovi nejvíce vážila?

Švecova tvorba byla do té doby opravdu originální a výjimečná. Vlasta byla jeho věrnou fanynkou a o nedostatcích pomlčela.

Jaké myslíte, že je v české společnosti povědomí o osudech obou manželů a Stalinově pomníku?

Myslím, že lidé znají Švecovo dílo, určitě jeho Motocyklistu, ale kolikrát nevědí, že je to ten Švec, autor Stalina. Občas si někdo vzpomene, jak skončila paní Švecová, ale proto tu je film Monstrum, aby vyprávěl příběh.

V čem spatřujete společenský přesah filmu Monstrum?

Je to výjimečné dílo, ve kterém režisér Viktor Polenský skvěle skloubil hranou tvorbu s původními archivními materiály. Je důležité si připomínat strach, statečnost, zbabělost a osamocení v té době. Ta byla tehdy opravdu krutá!

STALINŮV POMNÍK

Přípravy stavby započaly 22. prosince 1949 za účasti předsedy tehdejší vlády Antonína Zápotockého. Jednalo se o největší skupinové sousoší, které v Evropě dosud stálo. Na pomníku pracoval sochař Otakar Švec společně s architektky Jiřím a Vlastou Štursovými, kteří vyhráli veřejnou soutěž. Podle zadání byla socha umístěna na nejvíce viditelné místo - na pražskou Letnou. Na témže místě Švec i Štursa před válkou spolupracovali na soše T. G. Masaryka. Sousoší bylo koncipováno jako řada za sebou stojících postav v čele s Josifem Stalinem. Po jeho levé ruce stáli zástupci sovětského pracujícího lidu - dělník, vědec, kolchoznice a rudoarmějec, po pra-

vé zase lid československý - dělník, rolnice, novátor a vojín. Proto byl pomník lidmi posměšně nazýván Fronta na maso. V základech pomníku bylo zabudováno třiatdacet základních kamenů z různých míst republiky - například část ze základů Staroměstské radnice, čedič z Řípu, onyx z Inovce, kámen z Ležáků, česká žula ze Skutče a také část nejstarší slovanské baziliky z Velehradu. Pomník byl slavnostně odhalen 1. května 1955. Jeho autor se jej ale nedožil. Nástupce Stalina, Nikita Sergejevič Chruščov se zasadil o konec kultu Stalinovy osobnosti a pomník musel být v listopadu 1962 zlikvidován. Postupné odstřelování trvalo za přísného dohledu několik týdnů.

PETR FOŘT

filmový architekt

Model Stalinova pomníku na Letné pro film *Monstrum* se vyráběl v dílnách na Kavčích horách v reálné velikosti dle dobových materiálů a dostupné dokumentace. Vyroben byl z kaširovaného polystyrénu s povrchovou úpravou dle vzorku tehdy použité žuly z lomu v Ruprechticích. Přípravy v dílnách si vyžádaly několik měsíců, přímo na Letné stavba trvala necelý týden včetně montáže šest metrů vysokého lešení, na kterém byl model umístěn, tak aby vyhověl požadovaným záběrům s reálným výhledem na Prahu, který se ještě drobně doupravoval v trikové postprodukci v České televizi. Takto jsme pro potřeby filmu vytvořili přibližně pět metrů vysokou hlavu Stalina a další dvě figury na levé straně pomníku, takže na délku měl náš model více než patnáct metrů. Celý původní pomník sochaře Otakara Švece, o němž pojednává náš příběh, měl bez soklu přes patnáct metrů na výšku a přes třicet metrů na délku. Při stavbě na Letné se na realizaci podíleli pracovníci mnoha oborů - kašéři, stavěči, malíři, pozadáři, lešenáři, v počtu odhadem třicet lidí. Kromě repliky reálného pomníku se dále pro potřeby natáčení vytvářely ještě třímetrové a metrové modely v povrchových úpravách sochařské hlíny a sádky pro natáčení záběrů z postupu příprav pomníku v sochařském ateliéru.

KURT GEBAUER

sochař, odborný poradce pro film *Monstrum*

Spolupráce na filmu *Monstrum* byla pro mě velmi zajímavá. Starší sochaři, kteří na pomníku pracovali a ještě žijí, prý tu úlohu nechtěli vzít. Já mám naštěstí odstup, když se pomník boural, pracoval jsem jako kameník v Praze na rekonstrukci Prašné brány, odkud jsem z lešení sledoval explozi betonového jádra Stalina spolu se dvěma kameníky, kteří na něm před časem pracovali. Při práci na filmu jsem mohl trochu korigovat podle reality. Během natáčení jsem tak byl občas nejen odborný poradce, ale narychlo jsem například tvaroval slavnou, vysmívanou ruku na poklopci rudoarmějce, která byla ve stěžejním záběru. Mé ruce měly ve filmu zahrát ruce sochaře Švece při práci na sošce jeho milenky, ale herec Jan Novotný tak geniálně okouknul mé ruce, když jsem narychlo předělával tu sošku před záběrem, že to zahrál sám a nikdo neuvěří, že není sochař. Musím i ostatní herce - pomocníky sochaře Švece - pochválit, že moje pohyby při modelování okoukali a dokázali precizně předvést i na třímetrovém modelu. Měl jsem samozřejmě mnoho technických připomínek – od techniky modelování té doby až po vlhčení hlíny, které se dělalo prskáním vody z úst. To mělo u pana režiséra velký úspěch, neb to přispělo k dramatickosti scény kolem ruky na poklopci. Snažil jsem se být na přípravu náročný, i když to pro mě bylo těžké. Pan

režisér Viktor Polesný se po premiéře přiznal, že se bál, co na to řeknu. No, protisvěkla a rychlé záběry ledacos zachránily, film jsem musel pochválit! Výběr herců, herecké výkony, kostýmy, dramatická zkratka, kamera. *Monstrum* je důležitý film. V době toho příběhu jsem žil, poslouchal vyprávění, četl o tom. Pro běžného občana je to banální tragikomický příběh zdejších absurdních dějin. Filmem se zviditelnilo, do jaké neřešitelné situace se může dostat nadaný člověk na vrcholu kariéry v situaci šileneho společenského režimu. Přiznám, že na konci filmu jsem byl dojat.

„Pane profesore, pojdte se na něco podívat! Já vám musím něco ukázat!“ začal dva dni po schválení modelu nesměle Arnošt Košík. „My jsme si toho celou dobu nevšimli, protože ta ženská byla otočená ke stěně.“

Lauda se na mladého sochaře přísně podíval, protože myslel, že ti lotři na něj zase vymysleli nějakou boudu.

„Arnošte, neblbni, co zase máš?“

„Pane profesore, to není sranda, to bude malér. Podívejte se na druhou stranu.“

„Co je, tohle už jsem viděl mockrát!“ vyjel na něj jinak klidný Lauda.

„My taky a nikdo si toho nevšiml. Koukněte se, ta ruská partyzánka má tomu vojákovi co stojí za ní ruku na poklopci!“

Lauda se nevěřičně podíval na model. Ta ženská s nadějí ve tváři držela vojákovi, který stál za ní, ruku na poklopci.

Lauda vzal mladého sochaře za ruku a odvedl do šatny.

„Hele, udělej nám oběma kafe, ale pořádný a poslouchej znovu, co ti teď řeknu. Je to schválený. Byli tady všichni a všichni na to čuměli. Všichni. Zápotocký, Kopecký, Nejedlý, Španiel, Krásný. Celá ta jejich posraná Vládní a Umělecká komise i se mnou. Všichni jsme na to čuměli a nikdo si toho nevšiml a schválili jsme to. Schválili jsme to, slyšíš a tím jsme z bryndy venku!“

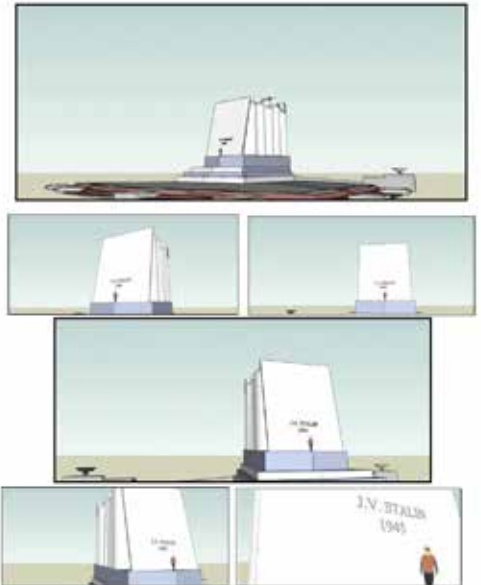
Ukázka z knihy *Žulový Stalin*

RUDLA CAINER

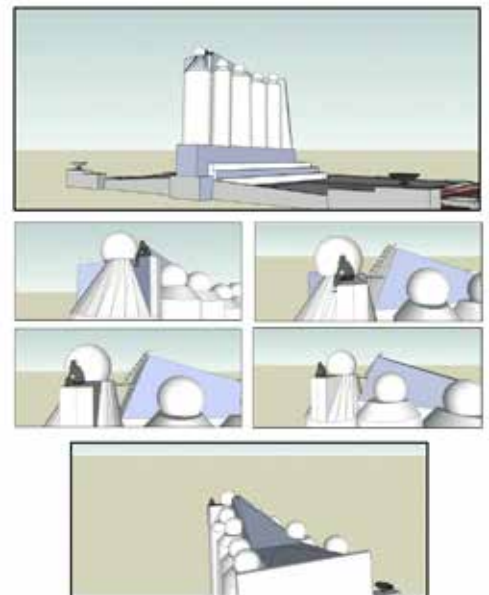
autor knihy *Žulový Stalin, předlohy k filmu*

Román *Žulový Stalin* není historické dílo, je románovým zpracováním této zvrácené doby. Popisuje osudy politických prominentů, sochařů i obyčejných lidí, kteří se na této obrovské stavbě podíleli. Osud gigantického sousoší byl stejně tragický, jako osud jeho autora, vynikajícího umělce akademického sochaře Otakara Švece. Žulové sousoší, postavené komunisty na věky, stálo pouhých sedm roků! Toto prvenství krátkodobosti mu jiný pomník těžko vezme, stejně jako fakt, že jej nechal zničit stejný režim, který jej postavil, a nadto pro jeho zničení hlasovali stejní lidé, kteří usilovali o jeho stavbu, a kteří oslavovali jeho dokončení.

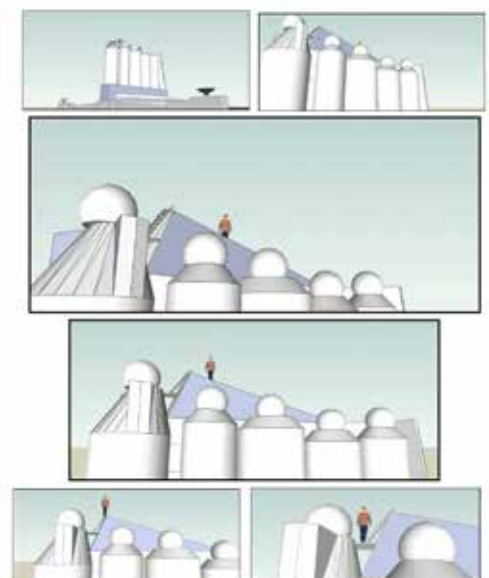
Zadní stěna - Trik

Výložka - Trik

Lávka - Trik

Monstrum

režie a scénář Viktor Polesný

autor literární předlohy Rudla Cainer

výkonný producent Martin Lubomírský

kreativní producent Jan Lekeš

kamera David Ployhar

střih Lenka Polesná

zvuk Miroslav Hřebejk

architekt Petr Fořt

kostýmy Ivana Brádková

umělecký maskér Jiří Sadílek, Tomáš Richter

hudba Zdeněk Merta

hrají Jan Novotný, Zuzana Stivínová,

Martin Kraus, Juraj Deák, Vladimír Polívka,

Patricie Solaříková, Tomáš Havlínek,

Miroslav Etzler, Petra Nesvačilová,

Marián Roden a další.

scénář vznikl za podpory

FILMOVÉ NADACE

Kontakt pro média:

Aneta Veselská

Tel.: (+420) 261 137 550

Mob.: (+420) 736 531 243

aneta.veselska@ceskatelevize.cz

Fotografie

ftp://ceskatelevize.cz/

pavel.kral@ceskatelevize.cz